

Kati Mikkola

Kirjallisuuden sosiaalishistoriaa monitieteisesti ja alhaalta päin

SHARP (Society for the History of Authorship, Reading and Publishing) on vuonna 1991 perustettu kirjahistorian kansainvälinen järjestö, johon kuuluu runsas tuhat jäsentä yhteensä yli 30 maasta. Järjestön 18. vuosikonferenssi järjestettiin Helsingissä 17.–20.8.2010. Monipuolisen ohjelman suunnittelusta ja käytännön järjestelyistä vastasivat Helsingin yliopiston historian, folkloristiikan ja kirkkohistorian oppiaineet, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Svenska Litteratursällskapet i Finland, pohjoismaisen keskiajan tutkimuksen huippuyksikköhanke NCMS sekä Pohjoismaiden, Baltian ja Venäjän kirjahistorian tutkijoiden HIBOLIRE-verkosto.

Kirjahistoria on eräänlaista kirjallisuuden sosiaalishistoriaa. Kirjahistoriassa ollaan kiinnostuneita paitsi kirjojen sisällöstä myös niiden kirjoittamisesta, painamisesta, sitomisesta, välittämisestä ja lukemisesta. Lähtökohtaisesta monipuolisuudestaan huolimatta kirjahistorialla on elitistinen maine. Tämänvuotisessa konferenssissa tämä mielikuva käännettiin ylösalaisin nostamalla huomion kohteeksi alempien yhteiskuntaluokkien kirjallinen kulttuuri. Konferenssin teema ”Book Culture from Below” näkyi myös osallistujakunnan monipuolistumisessa. Runsaan 200 osallistujan joukossa oli laajalti eri humanististen alojen edustajia, ja noin puolet esitelmän pitäneistä osallistui SHARP-konferenssiin ensimmäistä kertaa.

Konferenssissa oli yhteensä 65 paneelia, joissa kirjahistorian eri ulottuvuuksia lähestyttiin tavalla tai toisella alhaalta päin. Istunnoissa tarkasteltiin muun muassa itseoppineita lukijoita ja kirjoittajia, radikaaleja kirjankustantajia, yksityisiä maalaiskirjastoja, populaareja satukokoelmia, kirjojen ulkoasun suunnittelua sekä vankiloiden kirjallista kulttuuria.

Australiasta konferenssin pääpuhujaksi kutsuttu Martyn Lyons (University of New South Wales) on tutkinut kansanomaista kirjoittamista useissa Euroopan maissa, erityisesti Ranskassa, Italiassa ja Espanjassa. 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa kirjoittamisen yleistymiseen tavallisen kansan keskuudessa vaikuttivat voimakas muuttoliike sekä ensimmäinen maailmansota. Niin siirtolaisilla kuin sotilaillakin oli akuutti tarve kirjoittaa sukulaisille – vaikka vain pari riviä eräänlaisena elonmerkinä.

Lyons hahmotteli luennossaan *from below* -näkökulmasta tehdyn tutkimuksen painopisteiden muutoksia. Siinä missä aiempi kansanomaisen historian tutkimus on tarkastellut kohdettaan kvantitatiivisesti, kollektiivisesti ja anonymisti, uudet tutki-

mukset ovat nostaneet esiin yksilöiden äänet ja yksilölliset kokemukset.

Konferenssin toisen pääpuhujan Ruth Bottigheimerin (Stony Brook University, New York) tutkimukset ovat viime vuosina herättäneet kiihkeän debatin kansansatujen alkuperästä. Bottigheimer on pyrkinyt empiirisen aineiston avulla todistamaan, että kirjoitetut satukokoelmat ovat toimineet sadunkertojien lähteinä – eikä toisin päin. Väite on saanut vastustajia erityisesti folkloristien piirissä. Satudebatti on kiinnostava myös kirjahistorioitsijoiden ja kirjallisuudentutkijoiden näkökulmasta, sillä kansansatujen suullinen alkuperä on ollut pitkään itsestään selvänä pidetty oletus myös näiden alojen tutkimuksissa.

Helsingin yliopiston folkloristiikan professori Satu Apo vakuutti omassa kommenttipuheenvuorossaan, että nykyfolkloristiikassa vanhaa suullista kulttuuria ei tutkita ottamatta huomioon satujen kirjallisia versioita. Kysymyksen kansansatujen alkuperästä hän jätti kuitenkin avoimeksi. Tohtori Caroline Sumpter (Queen’s University, Belfast) jatkoi debattia kyseenalaistamalla koko alkuperäkysymyksen mielekkyyden. Hänen mukaansa kiista alkuperästä on ennen kaikkea ideologinen, ja tutkimuksen kannalta olennaisempaa on satujen asema yhteisölle tärkeänä perinteenä. Tämän kannalta on lopulta yhdentekevää, onko satujen alkuperä suullinen vai kirjallinen.

Konferenssin yleisissä paneelikeskusteluissa pohdittiin, millaisia haasteita kirjahistorian käsitteille ja käytännöille muodostuu, kun tutkimuksellinen huomio kohdistuu eliitin kirjallisen kulttuurin sijaan yhteiskunnan alempiin kerroksiin. Uuden aallon kansankulttuurin tutkimusta on kritisoitu siitä, että siinä nostetaan esiin poikkeusyksilöitä, jotka eivät edusta enemmistöä tai keskivertokansaa. Usein poikkeus tekee kuitenkin myös ”tavallisen” ja ”normaalin” näkyväksi. Dosentti Anna Kuusmin Helsingin yliopiston tutkijakollegiumista korosti, että siinä missä historian tutkijat ovat haikailleet yleistysten perään, kirjallisuuden tutkijoille ei ole ennenkään ollut ongelma keskittyä yksittäistapauksiin.

Uppsalan yliopiston professori Johan Svedjedal painotti *from below* -näkökulman suhteellisuutta ja aikasidonnaisuutta. Kun jotakin tarkastellaan ”alhaalta käsin”, kyseessä on aina kannanotto valtaan ja hierarkiaan. Svedjedalin mukaan ei ole lainkaan selvää, mikä nykyisessä kapitalistisessa järjestelmässä on ”from below”. Onko sitä pian painettu kirjallisuus, joka marginalisoituu digitaalisen vallankumouksen myötä?

Konferenssi osoitti, että *from below* -tutkimus ei ole erillinen tieteellinen koulu-kunta tai oppiala vaan näkökulma, jolla on annettavaa monille tutkimuksen aloille. Näkökulma johdattaa luontevasti myös tieteidenväliseen yhteistyöhön. Monitieteisyyttä tarvitaan, jotta hahmottaisimme ihmisten ajattelua ja elinolosuhteita eri aikoina ja eri alueilla. Ilman kokonaisvaltaista näkökulmaa on mahdoton ymmärtää kirjojen moniulotteisia ja usein keskenään ristiriitaisia merkityksiä osana ihmisten arkista elämää.